1.11.2018

Asia

HE 119/2018 vp

OIKEUSMINISTERIÖN LISÄSELVITYS LAKIVALIOKUNNALLE

1. Ehdonalaista vapautumista koskevat säännökset rikoslaissa

Vankeutta tuomitaan Suomessa **määräajaksi** tai **elinkaudeksi**. Rikoslaissa säädetään ehdonalaisesta vapauttamisesta ja sen todetaan tarkoittavan ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin päästämistä suorittamaan loppuosa rangaistuksesta vapaudessa.

A) Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitut

Rikoslain mukaan **elinkautiseen vankeuteen tuomittu** voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoista vuotta. Kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomittu vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kymmenen vuotta. Elinkautisvanki voi ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmästä huolimatta edelleen vapautua myös tasavallan presidentin armahduksella. Elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaisen vapauden koeaika ja jäännösrangaistus ovat rikoslain mukaan kolme vuotta.

B) Määräaikaiseen vankeusrangaistukseen tuomitut

Määräaikaista vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa tai kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta puolet. Vanki, joka rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet tai kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta yksi kolmasosa.

Edelleen ehdonalaista vapautumista määräaikaisesta vankeusrangaistuksesta voidaan rikoslaissa tarkoitetulla tavalla lykätä vangin suostumuksella, jos täytäntöönpantavaksi on tulossa uusia vankeusrangaistuksia tai sakon muuntorangaistuksia taikka vanki haluaa muusta perustellusta syystä vapauttamisensa lykkäämistä. Ehdonalaista vapauttamista voidaan lykätä myös ilman vangin suostumusta, jos vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi. Lykkäämistä ilman vangin suostumusta koskeva päätös on otettava uudelleen harkittavaksi väliajoin, joiden pituus on enintään kuusi kuukautta. Muutoksenhausta ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämistä koskevaan päätökseen ja lykkäämistä koskevasta päätösvallasta säädetään vankeuslaissa ja käytännössä ehdonalaisen vapauden lykkäämisen käyttö ilman vangin suostumusta on ollut hyvin harvinaista rajoittuen yksittäisiin päätöksiin vuodessa.

C) Yhdistelmärangaistukseen tuomitut

Tuomioistuin voi määräaikaiseen vankeusrangaistukseen tuomitessaan päättää, että syytetty tuomitaan **yhdistelmärangaistukseen**, joka koostuu enintään rikoksesta säädetyn enimmäisrangaistuksen pituisesta ehdottomasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta valvonta-ajasta, jonka pituus on vuosi. Yhdistelmärangaistukseen **ei sovelleta ehdonalaista vapauttamista** eikä valvottua koevapautta koskevia säännöksiä. Edellytyksenä yhdistelmärangaistukseen tuomitsemiselle on, että henkilö on tuomittu vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen laissa yksilöidystä törkeästä väkivalta- tai seksuaalirikoksesta, rikoksentekijä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt tällaiseen edellä mainittuun törkeään rikokseen tai tehnyt tällaisen rikoksen kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta yhdistelmärangaistuksen vankeusaikaa tai elinkautista vankeutta. Lisäksi edellytetään, että rikoksentekijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja muun selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

D) Yhteenveto

Nyt käsiteltävänä oleva hallituksen esitys 119/2018 vp kohdistuu määräaikaisesta vankeusrangaistuksesta vapautumiseen. Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomituille tehdään väkivaltariskiä koskeva arviointi jo tällä hetkellä osana Helsingin hovioikeudessa käsiteltävän vapauttamisasian yhteydessä. He myös tulevat valvontaan asetetuiksi voimassa olevan yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:ssä asetettujen perusteiden nojalla heidän jäännösrangaistuksensa ollessa suoraan lain nojalla kolme vuotta.

Yhdistelmärangaistukseen tuomitun toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle vaaralliseksi katsotun (ent. kokonaisrangaistukseen tuomittu) henkilön ei ole mahdollista vapautua ehdonalaisesti lainkaan vaan yhdistelmärangaistus käsittää vankilassa suoritettavan osuuden ja vapautumisen jälkeisen vuoden pituisen valvonnan erityisine valvontamääräyksineen.

Määräaikaisesta vankeusrangaistuksesta vapautumiselle Suomessa säädetyt laskennalliset perusteet ovat kansainvälisesti harvinaiset. Muissa Euroopan maissa tuomioistuin tai viranomainen päättää vangin vapautumisesta harkinnan perusteella, joskin asia tulee useissa maissa käsiteltäväksi Suomen rikoslaissa todettujen määräaikojen mukaisesti. Määräaikaisesta rangaistuksesta vapautumista voidaan lykätä ilman vangin suostumusta jos vapautumishetkellä on vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi.

Nyt ehdotetun uudistuksen myötä tappoon tai murhan yritykseen tuomittu taikka seksuaali- tai väkivaltarikosten uusija voitaisiin asettaa ehdonalaisen vapauden valvontaan siihen sisältyvine tuki- ja valvontatoimenpiteineen, jos hänen riskinsä syyllistyä uusiin henkeen ja terveyteen tai seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuviin rikoksiin arvioitaisiin olevan korkea. Näin ollen uudistus toisi automaattisen määräaikoihin perustuvan ehdonalaisen vapautumisen ja toisaalta suostumuksetta tapahtuvan ehdonalaisen vapautumisen lykkäämisen välille uudenlaisen vaihtoehtoisen toimenpiteen, joka tarjoaisi mahdollisuuden tukea ja valvoa tehokkaammin määräaikaisesta vankeusrangaistuksesta vapautunutta henkilöä.

2) Esityksen kohderyhmä

Hallituksen esitystä varten tehtiin tietohaut vankitietojärjestelmästä keväällä 2018. Tarkastelussa huomioidut rikosnimikkeet olivat väkivaltarikosten osalta tappo, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely, murha, ryöstö ja törkeä ryöstö sekä näiden yritykset. Kyseisiä rikosnimikkeitä oli yhteensä 1 872 vuonna 2017 suoritetuista vankeusrangaistuksista. Selkeä enemmistö rikosnimikkeistä oli pahoinpitelyitä, joiden esiintyvyys oli 70,8 prosenttia. Seuraavaksi yleisin oli törkeä pahoinpitely 17,1 prosenttia ja tapon yritys 6,7 prosenttia tapauksista. Myös ryöstön esiintyvyys rikosnimikkeenä oli yleinen.

Tarkastelussa huomioidut rikosnimikkeet seksuaalirikosten osalta olivat raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö sekä näiden tekojen yritykset. Nämä rikosnimikkeet esiintyivät päärikoksena 310 tapauksessa vuonna 2017 suoritetuista vankeusrangaistuksista. Eniten vuonna 2017 vapautuneiden osalta esiintyi törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä (32,9 %) ja hyväksikäyttöjä (22,9 %) sekä raiskauksia (25,2 %).

Vankilasta vuonna 2017 vapautuneista tarkasteluhetkellä ja aikaisemmin väkivalta- tai seksuaalirikoksista tuomittuja uusijoita oli yhteensä 470 henkilöä. Tarkasteluhetkellä ensikertaa taposta rangaistusta suorittavia henkilöitä oli 16 ja murhan yrityksestä 11 henkilöä. Vakavan väkivallan vähentämistä pohtineen työryhmän arvioimalla 20 prosentin osuudella kohderyhmäksi tulee 121 ensi kertaa tappoon tai murhan yritykseen syyllistynyttä sekä nyt ja aikaisemmin väkivalta- tai seksuaalirikoksista tuomittua henkilöä. Tarkastelussa myös todettiin, että törkeistä väkivaltarikoksista vankeusrangaistuksen tarkasteluhetkellä ja aikaisemmin suorittaneista 48 henkilöä asetettiin ehdonalaisen vapauden valvontaan ja 42 henkilöä vapautui ilman valvontaa. Näin ollen noin puolet törkeisiin väkivallan tekomuotoihin nyt ja aikaisemmin syyllistyneistä väkivaltarikosten uusijoista jäivät ehdonalaisen vapauden valvonnan ulkopuolelle.

Esitystä laadittaessa ei ollut käytössä tarkkaa arviota siitä, kuinka monen henkilön uusimisriskin todetaan olevan korkea käyttöön otettavan väkivalta-arviomenetelmän ja muiden henkilöön liittyvien olosuhteiden perusteella. Väkivaltariskiarvion ja sen osoittaman korkean uusimisriskin myötä valvontaan asettamisen kohderyhmän arvioitiin kuitenkin edellä esitetyn perusteella olevan yhteensä noin 121 henkilöä vuosittain.